

ІСТОРІЯ

УДК 930.1(477):050(477)»1883»:37(091)

DOI: <https://doi.org/10.35774/gsip2023.02.008>

Микола ГАЛІВ

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка Дрогобич, Україна
ORCID: orcid.org/0000-0001-7068-3124*

ВІДЗНАЧЕННЯ 200-ЛІТТЯ БИТВИ ПІД ВІДНЕМ У ВИСВІТЛЕННІ ЧАСОПISУ «SZKOŁA» (1883)

Анотація. У статті аналізуються теоретико-дискурсивні та тематичні особливості висвітлення у часописі «Szkoła» («Школа») питань організації та проведення 200-літнього ювілею битви під Віднем. Методологія дослідження спирається на принципи історизму, системності, об'єктивності, а також на фронтально-еврестичний метод опрацювання пресових видань і методи внутрішньої критики історичних джерел. Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше проаналізовано зміст педагогічного часопису «Szkoła», який видавався у Львові, щодо висвітлення організації та проведення відзначення у 1883 р. ювілею 200-ліття переможної битви під Віднем.

З'ясовано, що педагогічному тижневику «Szkoła» в 1883 р. було опубліковано низку статей з приводу відзначення 200-ліття битви під

© Микола Галів, 2023.

Віднем та «педагогічного значення» цієї події. Автором більшості з них був головний редактор часопису, відомий педагог і публіцист Болеслав Барановський. У його статтях проглядаються декілька концептуальних обґрунтувань необхідності відзначення 200-ліття Віденської битви: 1) цю подію представлено як перемогу християнства над ісламом; 2) для характеристики історичного значення події використано цивілізаційні та національні маркери, які представляли польський народ захисником європейської цивілізації, а Яна III Собеського – видатним діячем останньої чверті XVII ст.; 3) поширювався міф про історичну політичну співпрацю поляків з монархією Габсбургів, що мало на меті засвідчити начебто традиційну політичну лояльність польського населення до австрійської династії; 4) наголошувалося на патріотично-педагогічному значенні святкування річниці перемоги під Віднем; 5) зроблено спробу поширити дискурс польсько-української співпраці. Констатовано, що Б. Барановський у своїх статтях транслював історичний дискурс краківської історичної школи й політичні візії станчиків. Встановлено, що у часописі «Szkola» опубліковано дві науково-історичні праці: а) археографічну статтю з публікацією історичного документа, який демонстрував спробу відзначити ювілейну дату перемоги під Віднем ще у 1783 р.; б) краєзнавчу статтю про будинок Яна Собеського у Львові. У тижневику було опубліковано звернення Центрального ювілейного комітету, в якому також містилися історичні рефлексії цивілізаційного та національно-патріотичного характеру. У рубриці «Собесціана» (Sobesciana) редакція часопису повідомляла читачів про видання, присвячені Янові Собеському та битві під Віднем 1683 р.

Ключові слова: часопис «Szkola», Болеслав Барановський, 200-річчя битви під Віднем, історіографічне середовище, краківська історична школа, політика пам'яті, Галичина.

Mykola HALIV

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Drohobych, Ukraine

ORCID: orcid.org/0000-0001-7068-3124

CELEBRATION OF THE 200TH ANNIVERSARY OF THE BATTLE OF VIENNA IN COVERAGE OF THE «SZKOLA» MAGAZINE (1883)

Abstract. The theoretical, discursive and thematic features of the coverage in the magazine «Szkola» («School») of the organization and holding of the 200-year anniversary of the Battle of Vienna are analyzed in this article. The research methodology is based on the principles of historicism, systematicity, objectivity, as

well as the frontal-heuristic method of processing press publications and methods of internal criticism of historical sources. The scientific novelty of the research lies in the fact that for the first time the content of the pedagogical magazine «Szkoła», which was published by the Pedagogical Society in Lviv, was analyzed in connection with the celebration of the 200th anniversary of the victorious battle near Vienna in 1883.

It was found that in 1883, the pedagogical weekly «Szkoła» published a number of articles on the celebration of the 200th anniversary of the Battle of Vienna and the «pedagogical significance» of this event. The author of most of them was the editor-in-chief of the magazine, a well-known teacher and publicist Boleslav Baranovski. From his articles, I singled out several conceptual justifications for the need to celebrate the 200th anniversary of the Battle of Vienna: 1) this event is presented as a victory of Christianity over Islam; 2) to characterize the historical significance of the event, civilizational and national markers were used, which described the Polish people as defenders of European civilization, and Jan III Sobieski as an outstanding figure of the last quarter of the 17th century; 3) a myth was spread about the historical political cooperation of the Poles with the Habsburg monarchy, which was intended to testify to the supposedly traditional political loyalty of the Polish population to the Austrian dynasty; 4) the patriotic and pedagogical significance of celebrating the anniversary of the victory near Vienna was emphasized; 5) an attempt was made to spread the discourse of the Polish-Ukrainian cooperation. It has been investigated that B. Baranovski broadcast the historical discourse of the Krakow historical school and the Stanchyki party's political visions in his articles. It was established that two scientific and historical works were published in the journal «Szkoła»: a) an archeographic article with the publication of a historical document that demonstrated an attempt to mark the anniversary date of the victory at Vienna as early as 1783; b) local history article about the house of Jan Sobieski in Lviv. The magazine published the address of the Central Jubilee Committee, which also contained historical reflections of a civilizational and national-patriotic nature. In the column «Sobesciana», the editorial staff of the magazine informed the readers about publications dedicated to Jan Sobieski and the Battle of Vienna in 1683.

Key words: «Szkoła» magazine, Boleslav Baranovski, 200th anniversary of the Battle of Vienna, historiographic environment, Krakow historical school, memory policy, Galicia.

Постановка проблеми. Відзначення ювілейних дат завжди посідали вагомую роль у конструюванні необхідних і актуальних варіантів історичної пам'яті тієї чи іншої спільноти. Використання цього засобу політики пам'яті (історичної політики) особливо помітно в історії народів Центрально-Східної Європи, зокрема українців і поляків, на етапі активного формування модерних націй у другій половині XIX – першій половині XX ст. Святкування річниць різних історичних подій давало змогу формувати дискурс про історичну тяглість нації, її культури, ідей і боротьби за свободу, а відтак відкрито або

ж латентно демонструвати нові орієнтири тих чи тих національно-політичних сил. Саме тому польські інтелектуали, громадсько-політичні, релігійно-духовні та культурно-освітні діячі у 1883 р. організували та провели масштабне відзначення 200-ліття битви під Віднем (1683), в якій вагому роль відіграли війська Речі Посполитої на чолі з королем Яном III Собеським. Підготовка та реалізація ювілею активно висвітлювалися періодичними виданнями, зокрема, і суспільно-педагогічним часописом «Szkola» («Школа»).

Аналіз останніх досліджень. У монографії польського дослідника Павела Серженги розкрито організаційні аспекти відзначення 200-ліття битви під Віднем у 1883 р. Висвітлено заходи щодо проведення ювілею в столиці імперії, а також в Галичині – у Кракові, Львові, провінційних містечках [Sierżęga, 2002]. Оскільки цей дослідник коротко подав й історіографію питання станом на 2002 р., то ми зупинимося лише на найновіших студіях. Серед них назвемо працю Міхаеля Мориса-Тваровського про відзначення 200-ліття перемоги під Віднем у 1883 р. на теренах Цешинського Шльонська [Mogys-Twarowski, 2013], статтю Славоміра Мроза про виставку історичних артефактів у Кракові під час ювілейних святкувань 1883 р. [Mróz, 2019], а також статтю німецького дослідника Саймона Гадлера про політику пам'яті в австрійсько-польських стосунках від 1883 р. [Hadler, 2014]. Беручи до уваги зазначені праці, наголосимо, що питання висвітлення організаційних аспектів відзначення 200-річчя битви під Віднем на сторінках часопису «Szkola» потребує ретельного опрацювання.

Мета дослідження – з'ясувати теоретико-дискурсивні та тематичні особливості висвітлення у часописі «Szkola» питань організації та проведення 200-літнього ювілею битви під Віднем.

Виклад основного матеріалу. У 1883 р. Австро-Угорська імперія відзначала 200-ліття перемоги над турками і їхніми союзниками у битві під Віднем. Особливе значення цій події надавали польські громадсько-політичні кола, особливо впливова в Галичині партія станчиків. Для неї проведення відповідних урочистостей було ще однією можливістю підкреслити, з одного боку, вагоме значення поляків в історії Європи, з іншого, наголосити на історичних традиціях австрійсько-польської єдності, а відтак ще раз засвідчити власну лояльність до монархії Габсбургів.

Активну участь в організації та проведенні урочистостей в Галичині брало Товариство педагогічне у Львові (далі – ТП), очолюване у той час директором Львівської вчительської семінарії і послом до австрійського парламенту Зиґмунтом Савчинським. ТП перебувало під впливом станчиків, політична програма яких впливала на візію минулого представниками краківської історичної школи. Редактором тижневика «Szkola» у 1882 – 1885 рр. був знаний у Галичині педагог Болеслав Барановський, котрий опублікував у зазначеному часописі низку статей із приводу 200-ліття перемоги під Віднем та «педагогічного значення» цієї події.

Уже 6 січня 1883 р. у тижневику «Szkoła» побачила світ стаття Б. Барановського «Рік 1883-й», в якому він підкреслив значення Віденської битви як історичної події, наголосивши, що боротьбу вели польські, цісарські і чеські війська під проводом короля Яна III Собеського. Обґрунтовуючи значимість події, Б. Барановський згадав морську битву під Лепанто 1571 р., битву під Сентготтхардом 1664 р., які, проте, не відзначають ані в Європі, ні в Габсбурзькій імперії. Натомість битву під Віднем планують відзначити і у столиці держави, і в Галичині. На думку автора, причина цього полягає у «нечуваній доленосності» цієї події для австрійської монархії та всієї Європи. Вона фундаментально вплинула на долі Центральної та Південно-Східної Європи й розмежувала дві епохи у взаєминах Туреччини та європейського світу [Baranowski, 1883, S. 1–2].

Б. Барановський вдався до розлогого екскурсу в історію протистояння європейських країн з Османською імперією, згадав про проникнення турків в Європу, битви на Косовому полі 1389 р. і під Варною 1444 р., здобуття турками Константинополя, битву під Могачем 1526 р., Хотинську війну 1621 р., показав вплив Туреччини на європейську політику в XVI – XVII ст. Оперуючи поняттям «подвиги», він свідомо підносив діяльність короля Владислава Варненчика, гетьмана С. Жолкевського, а відтак і короля Яна III [Baranowski, 1883, S. 2].

Назагал у статті Б. Барановського проглядаються декілька концептуальних обґрунтувань необхідності відзначення 200-ліття Віденської битви. По-перше, він представив цю подію як перемогу християнства над ісламом. У разі поразки під Віднем, Європа, на його думку, могла перетворитися на «мусульманський край». Цікавим у цьому сенсі є така ремарка Б. Барановського: «Безсумнівно панування ісламу було б врешті впало щодо вищої ідеї християнізму, який і під оглядом матеріальної цивілізації своїх послідовників запровадив далі, ніж іслам» [Baranowski, 1883, S. 2]. Бачимо, отже, з одного боку, софістичне обґрунтування вищості християнства над ісламом, з іншого, така позиція виявляла консервативні візії автора, який передовсім із релігійних позицій оцінював значення Віденської битви.

По-друге, редактор використав цивілізаційні та національні акценти для підкреслення значущості події. При цьому Б. Барановський згадав про 400-річчя від народження Миколая Коперника, яке польська громадськість відзначала у 1873 р., наголосивши, що жодні викручені інтерпретації не зможуть заперечити факту приналежності видатного вченого до польського народу, його навчання в польському університеті (Краківському) і здобуття ним освіти від польського професора (Войцеха з Брудзева). Обидві річниці автор називає цінними, оскільки вони засвідчували причетність польського суспільства до «великого цивілізаційного турніру європейських народів». Він визнає, що приєднання поляків до поступу європейської цивілізації відбулося пізніше, але вони «кров'ю і трудом» оплатили цивілізаційний борг. Б. Барановський веде мову про внесок поляків до «загальної скрабниці культури і знання», «історичні

заслуги» польського народу, зобов'язання перед «прахами батьків наших, які вітер розвиває по всіх турецьких побоїщах» [Baranowski, 1883, S. 3].

По суті, редактор часопису у своїй статті активно оперував традиційними для тогочасного польського історіографічного середовища краківської школи поєднанням романтичної (неоромантичної) та позитивістської риторики. Перша полягала у героїзації польської історії, апеляції до подвигів предків, які мають заслуги перед християнством, а друга – у цивілізаційних маркерах, що увиразнювалися підкресленням належності польської культури до європейської цивілізації. Слід відзначити, що Б. Барановський послідовно уникав згадок про польську державність, розуміючи, що такі тези можуть послужити підставою обвинуватити його у польському сепаратизмі.

По-третє, польський педагог і публіцист наголошував на патріотично-педагогічному значенні святкування річниці перемоги під Віднем. Він підносив значення особи Яна III Собеського як «останнього лицаря християнства» для «нашого краю», де звершувалися військові звитяги короля. Добре знаючи шкільні навчальні програми, Б. Барановський наполягав на потребі детальніше висвітлювати такі події як битва під Віднем і біографії таких осіб як король Ян III, щоб вплинути на розвиток характеру і патріотичних почуттів шкільної молоді. «Ми переконані, – зазначав він, – що річниця битви під Віднем повинна бути в цілому нашому краї великою шкільною урочистістю, яка пригадує молоді заслуги наших предків, понесені для християнства і монархії, до складу якої зараз наш край входить» [Baranowski, 1883, S. 3].

Попри необхідну і логічну згадку про Габсбурзьку монархію, Б. Барановський наводить доволі хиткий історичний приклад про «традиції власного шкільництва», маючи на увазі доручення польської Комісії народної освіти (Komisja Edukacji Narodowej) у 1783 р. відзначити сторічну річницю битви під Віднем [Baranowski, 1883, S. 3]. Наголосимо, що така історична аналогія підважувала декларування Б. Барановським політичної лояльності поляків до австрійської імперії, бо ж апелювала до останніх років незалежності Речі Посполитої – держави, яка стала жертвою, зокрема, й австрійської монархії. З іншого боку, вказівка на приклад відзначення річниці битви під Віднем у часі діяльності Комісії народної освіти надавала Б. Барановському можливість додатково аргументувати необхідність широкого відзначення річниці на рівні закладів освіти.

В одному з наступних номерів часопису «Szkola» Б. Барановський опублікував історичний документ, який засвідчував спробу відзначення 100-ліття Віденської битви ще наприкінці XVIII ст. Власне це була повторна публікація, оскільки вперше його було оприлюднено в краківському часописі «Dwutygodnik Naukowy» у 1878 р. Мова йде про обіжник ректора Віленської академії і головної литовської школи о. Почобута (1783), який містив регулямін відзначення в литовських школах річниці зазначеної битви. Характеризуючи документ, Б. Барановський наголосив, що у ньому згадується князь Міхал Понятовський (брат короля Станіслава Августа), який із 1773 р. входив до

Комісії народної освіти [Baranowski, 1883, S. 43]. Власне це був чи не єдиний зв'язок зазначеного обіжника з Комісією народної освіти, тож довести, що саме цей державний орган ініціював відзначення річниці Віденської битви у школах Речі Посполитої не видавалося можливим. Однак, Б. Барановський наголосив: «Подаємо той цікавий обіжник, який доводить, яке високе значення надавалося перед 100 роками цьому відзначенню і як вдало оцінювався виховний вплив подібних історичних річниць, так корисний для формування піднесених почуттів» [Baranowski, 1883, S. 43]. Крім публікації історичного джерела, редакція тижневика «Szkoła» у вересні 1883 р. помістила невелику статтю очільника архіву м. Львова Кароля Відмана про будинок на львівському ринку, який колись належав Якобу Собеському, а потім його синові Янові [Widmann, 1883]. Власне цим двома публікаціями редакція часопису обмежила наукове представлення історичних подій, пов'язаних з Віденською битвою та королем Яном Собеським.

У червні 1883 р. в часопису «Szkoła» було опубліковано звернення Центрального ювілейного комітету з відзначення 200-річчя оборони Відня (далі – ЦЮК). Відзначимо, що головою ЦЮК був Адам Сапега, а серед членів – президент ТП З. Савчинський та редактор часопису «Szkoła» Б. Барановський. Уже на початку відозви декларувалися тези про «історичні заслуги польського народу щодо Європи і всього християнського світу», «послугу наших предків монархії дому Габсбурзького і всієї центральної Європи». Історичну Польщу названо «підмурівком віри і цивілізації Заходу проти варварства Сходу». Водночас підносилися постать Яна III Собеського, його численні перемоги на турками і татарами у боях і битвах під Підгайцями, Калушем, Хотинном, Львовом, Журавно. Наголошувалося, що саме цей король «увічнив ім'я вітчизни під мурами столиці німецького цесарства» [Sobiesciana. Odezwa komitetu jubileuszowego, 1883, S. 197–198]. У відозві зроблено спробу підкреслити і польсько-українську єдність, у чому також слід добачати політичні візії станчиків. Зокрема, велася мова про поєднанні в особі Яна III Собеського польської і староруської крові (польські предки – по мечу, руські – по кужелю з роду Даниловичів).

Надалі окреслювали завдання ЦЮК щодо відзначення ювілею 12 вересня 1883 р.: видати пам'ятну публікацію праці історичного характеру польською, українською, німецькою, англійською, французькою та італійською мовами, яка підносила б історичне значення віденської «відсічі» і відкидала б закиди деяких політично упереджених авторів щодо участі і заслуг поляків та Яна Собеського; видати пам'ятну медаль з відповідним написом, яка б звеличувала Яна III; виготовити і встановити пам'ятні таблиці і хрести для усіх місцевостей Галичини, які були пов'язані з публічним і приватним життям Яна Собеського; видати пам'ятну кольорову гравюру, яка б представляла Яна III під Віднем, з відповідним поясненням польською і українською мовами, та розповсюдити її поміж школярів; видати кантату для молоді з відповідним текстом, яка б використовувалася при відповідних шкільних урочистостях; побудувати

пам'ятний обеліск чи інший відповідний монумент у Львові, як місцевості пов'язаній з діяннями Яна III; влаштувати спільні мандрівки з метою пізнання історичних місцевостей, зокрема замків в Олеську і Підгірцях; формувати локальні комітети в усьому краї для організаційної єдності відзначення ювілею [Sobiesciana. Odezwa komitetu jubileuszowego, 1883, S. 198].

На місцеві комітети покладалося завдання влаштувати урочистості 12 вересня скрізь, де були б відповідні умови. До програми місцевих урочистостей, на думку ЦЮК, мали б увійти: урочисте подячне богослужіння; відкриття пам'ятних таблиць, навчальних та гуманітарних закладів, публічних майданів імені Собеського; проведення шкільних урочистостей відповідно до програми, яку розробить та представить Головна Управа ТП; публічні масові заходи, відповідні лекції, декламації, музичні акції, фестини та ін. Звісно, для виконання такої широкої програми ЦЮК потребував коштів, тож відозва містила заклики про матеріальну підтримку всіх мешканців краю, без різниці національності, віровизнання і соціального стану [Sobiesciana. Odezwa komitetu jubileuszowego, 1883, S. 198]. У статті містилися й звернення до духовенства трьох обрядів, провідників євангельських спільнот та юдейських кагалів, властей різного рівня, освітян, журналістів, фінансових інституцій, товариств і корпорацій енергійно підтримати справу проведення ювілею.

У відозві ЦЮК, попри інше, привертає увагу потреба спростувати закиди деяких політично упереджених авторів щодо заслуг поляків та Яна Собеського. Схожі ремарки звучали і в дописах Б. Барановського на шпальтах тижневика «Szkola». У січневій статті «Рік 1883-й» він наголосив на потребі боронити заслуги предків перед тими, хто хоче її применшити [Baranowski, 1883, S. 2]. В одній з пізніших статей редактор часопису знову згадав про авторів, які через політичні позиції хочуть «применшити заслуги наших предків у тих вікопомних боях». При цьому Б. Барановський зробив доволі різкий випад у їхній бік, зауваживши, що вони не здатні проинятися навіть поганським пошануванням померлих [Baranowski, 1883, S. 275]. Вочевидь, публіцист мав на увазі, передовсім, австрійського прогабсбурзького історика Онно Клоппа, який у 1882 р. опублікував працю «Рік 1683 і війна з Турками до миру в Карловицях 1699 р.» (Das Jahr 1683 und der folgende Türkenkrieg bis zum Frieden von Carlowitz 1699). Він підкреслив героїчні дії віденських оборонців міста і підважив значення польського війська у битві за Відень. Ця праця викликала рясну критику з боку польських істориків та політиків, зокрема Йозефа Шуйського та Яна Хелмського, які виступили у різних часописах зі статтями, спрямованими на спростування висновків О. Клоппа щодо поляків під Віднем [Hadler, 2014]. Не дивно, що й Б. Барановський у суспільно-педагогічному часописі взявся критикувати тезу австрійського дослідника. Її, однак, швидко підхопили деякі австрійські інтелектуальні та політичні середовища, яким на подобався надмірний вплив поляків в імперії загалом та Галичині зокрема.

У статті «Двохста річниця відбиття Відня у школі», опублікованій в часописі «Szkola» 1 вересня 1883 р., Б. Барановський детально розкрив підготовку до

урочистостей, призначених на 12 вересня, а також вказав на плани різних товариств, організацій, міських властей щодо участі у святі (археологічна виставка та релігійний обхід у Кракові, фестини, мистецько-літературний з'їзд, відкриття пам'ятників і пам'ятних таблиць тощо). Особливу увагу він присвятив картині Яна Матейка (який, до слова, був членом ТП) із зображенням перемоги Яна Собеського під Віднем [Baranowski, 1883, S. 273–274].

Відтак Б. Барановський знову підкреслив «високе педагогічне значення» 200-ї річниці битви під Віднем. Він намагався акцентувати начебто об'єднувальну містичну силу відзначення події. Зауваживши наявність національних, релігійних, станових, світоглядно-теоретичних відмінностей серед населення Галичини, Б. Барановський писав про потребу об'єднатися навколо усвідомлення того «факту», що уся теперішня моральна і матеріальна культура виросла на християнському ґрунті. Назвавши польський народ «вогнем у великому ланцюгу національних християнських родів», які йдуть уперед у своєму розвитку, він знову вдався до компаративно-історичних концепцій, порівнявши битву під Віднем зі значенням битви під Пуатьє (732 р.), в якій Карл Мартел завдав поразки арабським завойовникам. На його думку, перша битва захистила південно-західну, друга – центральну і південно-східну Європи перед «паводком ісламу» [Baranowski, 1883, S. 274–275]. У цій риториці знову проглядаються цивілізаційний і релігійний підходи у візях польського інтелектуала другої половини ХІХ ст. на історію Європи і Польщі.

Педагогічне значення ювілею битви під Віднем Б. Барановський бачив у можливості прищепити школярам усвідомлення величчя подвигу предків, пробудити у них почуття гідності, надати їм взірець громадянської служби, виховати мужність і відвагу, поєднані з вірою у Бога. У цьому контексті він продовжував конструювати міф польсько-української єдності, спільної участі поляків та українців у «боротьбі хреста проти ісламу». «І доля і недоля воєн татарсько-турецьких рівно стосувалася як поляків так і русинів. Потоки польської і руської крові, пролітої в ім'я святої справи, в одну стікали борозду» [Baranowski, 1883, S. 275], – патетично писав Б. Барановський.

Розкривалися й заходи керівництва ТП щодо святкування ювілею у школах. Головна управа ТП внесла пропозицію до Крайової шкільної ради (далі – КШР) щодо звільнення 12 вересня 1883 р. школярів від навчання у школах, натомість проведення за їхньої участі богослужінь, святкових заходів зі співами, декламаціями і відкритими лекціями. Повідомлялося, що ЦЮК підготував «образки» (автор – Юліуш Коссак) з написами польською та українською мовами і зображенням Яна ІІІ перед битвою у присутності Карла Лотаринзького. Було укладено кантату для школярів на музику директора Львівської консерваторії Кароля Мікулого і слова Владислава Белзи, котру передали керівникам усіх шкіл краю.

Найважливішими, на нашу думку, у цьому контексті були рекомендації Б. Барановського шкільним вчителям щодо вивчення у школі історичних подій пов'язаних із часами Яна ІІІ. Педагог зазначав, що учителі повинні доручати

дітям у 3-у класі початкової школи опрацьовувати відповідні розділи у читанках. Так, польська «третья книжка для читання» містить розділи «Ян III Собеський», «Король на весіллі у коваля». Певний зв'язок з історичними подіями 200-річної давнини він бачив і в розділах «Про Михайла Вишневецького», «Дідич і кметі». В останньому описувався лише епізод з «війн турецьких», але для Б. Барановського він був вагомим бо, за його словами, показував «приклад згідної гармонії станів, що відповідає настроєві, який має пронизувати цей ювілей» [Baranowski, 1883, S. 276]. Наголосимо, що ідея спільної участі усіх станів у громадсько-політичному та культурному житті була однією з ключових у програмі станчиків й відповідала позитивістській теорії органічної праці, популярній серед польської інтелігенції і політиків другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Б. Барановський радив шкільним педагогам народних шкіл використати й українські підручники. В українській «книжці для читання» у 3 класі початкової школи містилися оповідання «Татари», «Коротка історія Русі», «Могили», а в підручнику для 4 класі – оповідання про любов до Вітчизни, Відень, Будапешт, татар і «неволю татарську», Петра Сагайдачного, битви під Хотиним і Віднем. На думку педагога, вивчення школярами цих історичних подій забезпечить виконання завдань навчального плану, який передбачав опрацювання відомостей «з історій крайових і з історії австрійської» [Baranowski, 1883, S. 276].

За декілька днів до врочистих святкувань, КШР дала дозвіл на звільнення школярів від шкільного навчання 12 вересня 1883 р., про що повідомив часопис «Szkoła». При цьому КШР давала певні рекомендації керівникам шкіл: провести шкільні урочистості, які б включали урочисте богослужіння у храмах, а потім в шкільних будинках виконання «національного гімну», декламацій і музичних творів; роздавати учням хромолітографовані гравюри з написами польською і українською мовами, видані ЦКЮ і апробована КШР. Однак наголошувалося, що школярі не можуть брати участь в урочистостях поза межами школи [Wiadomości potoczne, 1883, S. 287]. Останнє не повинно дивувати, адже такі правила визначалися шкільним крайовим законодавством.

На жаль, в аналізованому часописі майже не висвітлювалися різноманітні події масштабного святкування 200-річчя битви під Віднем, про що ретельно писала польська львівська і краківська преса. Редакція тижневика «Szkoła» обмежилася лише коротким повідомлення про те, що 12 вересня 1883 р. у всіх школах краю відбулися ювілейні урочистості відповідно до програми, поданої спочатку Головним Зарядом ТП, прийнятої ЦКЮ і затвердженої КШР. Зазначалося, що видані комітетом «образки» викликали в молоді «велику втіху» і розійшлися у кількості 70 тис. екземплярів. Щоправда, багато ще залишилося, тому лунав заклик до громад продовжувати замовлення. Пропагандивно проголошувалося, що «пам'ятна річниця обернулася рятівним поворотом у стосунках між обома братніми народами, які замешкують наші краї» [Rozmaitości krajowe i zagraniczne, 1883, S. 206].

У рубриці «Собесціана» (Sobesciana) редакція тижневика повідомляла переважно про видання, присвячені Янові Собеському. Ще у 1882 р. члени ТП Ромуальд Старкл і Луціан Татомір взяли на себе зобов'язання підготувати біографічні праці про короля, який уславився під Віднем [Baranowski, 1883, S. 3]. Обидві побачили світ на початку 1883 р. за сприяння ТП. Вже 24 лютого часопис повідомляв про продаж книг «Сліди короля Яна III в краю нашому. 106 місцевостей в Галичині, що залишаються у зв'язку з історичним і домашнім життям Яна Собеського» Л. Татоміра й «Оповідання про короля Яна Собеського» Р. Старкла [Ogłoszenie, 1883, S. 63]. До слова, КШР рекомендувала книгу Л. Татоміра для бібліотек народних шкіл [Okólnik, 1883, S. 273], а ЦЮК надіслав її у 120 міст і сіл Галичини [Wiadomości potoczne, 1883, S. 278–279].

Праця Л. Татоміра, як відомо, отримала багато схвальних відгуків, два з яких були опубліковані в тижневикі «Szkoła». Перший відгук/рецензію оприлюднено у лютому 1883 р. (ймовірно, його автором був Б. Барановський). У ньому Яна Собеського названо «останнім нашим великим королем», процитовано слова з передмови Л. Татоміра, якими автор звертався до шкільних вчителів. Рецензент вважав, що ця книжка сформує дещо інші уявлення про Яна Собеського в читача, котрий відтепер не буде уважати його за короля, послухного волі його «коханої Марисеньки» (королеви Марії Казимири – Авт.) зі шкодою для державних справ [Piśmennictwo, 1883, S. 62]. Автор відгуку марно наголосив на цьому, оскільки тогочасне історіографічне середовище краківської школи ставило за мету зруйнувати міф про надмірну довіру Яна III до своєї дружини, натомість сформувати образ «володаря, який служить добрій славі, в обороні вітчизни був кожної хвилини готовий життя віддати» (за словами автора рецензії) [Piśmennictwo, 1883, S. 62]. Другий відгук у квітні 1883 р. насправді був переказом рецензії відомого польського письменника Юзефа Ігнація Крашевського на працю Л. Татоміра у варшавському часописі «Biesiada Literacka». Оскільки рецензія була позитивною, то редакція тижневика школа «Szkoła» висловила радість з приводу того, що видана зусиллями ТП праця схвально оцінена з боку «Нестора письменників польських» (Ю. Крашевського) [Piśmennictwo, 1883, S. 134].

Крім того, у рубриці «Sobesciana» повідомлялося й про інші наукові студії, присвячені Віденській битві. У травні 1883 р. йшлося про невелику працю залізничного інженера і львівського бібліофіла Я. Колачковського «Пам'ятки за Яном Собеським» (J. Kołaczkowski. Pamiątki po Janie Sobieskim), яка складалася з розділів: зброя; засоби і пам'ятки; книги і рукописи; образи і портрети; гравюри [Sobesciana, 1883, S. 142]. Уже згаданий Л. Татомір, оголосив про нову свою працю «Король і Маршалок, епізод з життя Яна Собеського, рік 1672». У ній розкрита діяльність «французької партії», яка прагнула детронізації короля Міхала Вишневецького з метою зведення на трон князя французької крові. У цій політичній грі також брав активну участь

маршалок Ян Собеський [Sobesciana, 1883, S. 206]. Згадувалося в тижневику «Szkola» й про видання праці французького дослідника Е. Міхо (E. Michaud) “Innocent XI, Jean Sobieski et les Turcs (1683)”, яка спиралася на архівні матеріали міністерства закордонних справ Франції [Sobesciana, 1883, S. 182].

Висновки. Отже, у тижневику «Szkola» в 1883 р. було опубліковано низку статей з приводу відзначення 200-ліття битви під Віднем та «педагогічного значення» цієї події. Автором більшості з них був головний редактор часопису, відомий педагог і публіцист Б. Барановський. У його статтях проглядаються декілька концептуальних обґрунтувань необхідності відзначення 200-ліття Віденської битви: 1) цю подію представлено як перемогу християнства над ісламом; 2) для характеристики історичного значення події використано цивілізаційні та національні маркери, які представляли польський народ захисником європейської цивілізації, а Яна III Собеського – видатним діячем останньої чверті XVII ст.; 3) поширювався міф про історичну політичну співпрацю поляків з монархією Габсбургів, що мало на меті засвідчити начебто традиційну політичну лояльність польського населення до австрійської династії; 4) наголошувалося на патріотично-педагогічному значенні святкування річниці перемоги під Віднем; 5) зроблено спробу поширити дискурс польсько-української співпраці. Констатуємо, що Б. Барановський у своїх статтях транслиував історичний дискурс «краківської історичної школи» й політичні візії станчиків. У часописі «Szkola» опубліковано історичний документ, який демонстрував спробу відзначити ювілейну дату перемоги під Віднем ще у 1783 р. Надруковано й красномовчу статтю про будинок Яна Собеського у Львові. Крім того, було опубліковано звернення Центрального ювілейного комітету, в якому також містилися історичні рефлексії цивілізаційного та національно-патріотичного характеру. У рубриці «Собесціана» (Sobesciana) редакція тижневика повідомляла читачів про видання, присвячені Янові Собеському та битві під Віднем 1683 р.

Список літератури

1. Baranowski B. Rok 1883 (Rocznica bitwy pod Wiedniem z r. 1683 i jéj znaczenie pedagogiczne w naszym kraju). *Szkola. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 1. 6 stycznia. S. 1–4.
2. Baranowski B. W sprawie obchodu rocznicy wiedeńskiej. *Szkola. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 6. 10 lutego. S. 43–44.
3. Baranowski B. Dwusetna rocznica odsieczy Wiednia w szkole (12 września 1883). *Szkola. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 35. 1 września. S. 273–276.
4. Hadler S. Polityka i pamięć. Związki polsko-austriackie w latach 1883–1983. URL: https://www.wilanow-palac.pl/print/polityka_i_pamiec_zwiazki_polsko_austriackie_w_latach_1883_1983.html
5. Morys-Twarowski M. Dwusetna rocznica odsieczy wiedeńskiej na Śląsku Cieszyńskim. 1683. *Na ratunek Europie. Udział Rzeczypospolitej i miejsce*

- Cieszyna oraz Ziemi Cieszyńskiej w kampanii wiedeńskiej*. Eds. Idzi Panic, Dariusz Rolnik. Cieszyn, 2013. S. 105–110.
6. Mróz S. A. «Wystawa zabytków z czasów króla Jana III i jego wieku» – wielkie przedsięwzięcie w ramach krakowskich uroczystości dwusetnej rocznicy wiktorii wiedeńskiej. *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*. 2019. T. 146 (1). S. 81–99. DOI:10.4467/20844069PH.19.005.9569
  7. Ogłoszenie. *Szkoła. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 8. 24 lutego. S. 63.
  8. Okólnik do wszystkich Rad szkolnych okręgowych. *Szkoła. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 35. 1 września. S. 273.
  9. Piśmennictwo (Recenzje, zapiski literackie i bibliograficzne). *Szkoła. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 17. 28 kwietnia. S. 134.
  10. Piśmennictwo (Recenzje, zapiski literackie i bibliograficzne). *Szkoła. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 8. 24 lutego. S. 62–63.
  11. Rozmaitości krajowe i zagraniczne. *Szkoła. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 37. 15 września. S. 206.
  12. Sierżęga P. Obchody 200. rocznicy odsieczy wiedeńskiej w Galicji (1883 r.). *Galicja i jej dziedzictwo*. T. 17. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2002. 157 s.
  13. Sobesciana. *Szkoła. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 18. 5 maja. S. 142.
  14. Sobesciana. *Szkoła. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 23. 9 czerwca. S. 182.
  15. Sobesciana. *Szkoła. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 26. 30 czerwca. S. 206.
  16. Sobiesciana. Odezwa komitetu jubileuszowego. *Szkoła. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 25. 23 czerwca. S. 197–198.
  17. Wiadomości potoczne z dziedziny szkolnictwa. *Szkoła. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 36. 8 września. S. 287.
  18. Widmann K. Kamienica królewska we Lwowie. *Szkoła. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 37. 15 września. S. 292–94.

References

1. Baranowski B. Rok 1883 (Rocznica bitwy pod Wiedniem z r. 1683 i jej znaczenie pedagogiczne w naszym kraju) [Year 1883 (Anniversary of the Battle of Vienna in 1683 and its pedagogical significance in our country)]. *Szkoła. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr 1. 6 stycznia. S. 1–4. (in Polish)
2. Baranowski B. W sprawie obchodu rocznicy wiedeńskiej [Regarding the celebration of the Vienna anniversary]. *Szkoła. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr 6. 10 lutego. S. 43–44. (in Polish)
3. Baranowski B. Dwusetna rocznica odsieczy Wiednia w szkole (12 września 1883) [Bicentenary of the defense of Vienna at school (September 12, 1883)]. *Szkoła. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr 35. 1 września. S. 273–276. (in Polish)
4. Hadler S. Polityka i pamięć. Związki polsko-austriackie w latach 1883–1983 [Politics and Memory. Polish-Austrian relations in the years 1883–1983]. URL: https://www.wilanow-palac.pl/print/polityka_i_pamiec_zwiazki_polsko_austriackie_w_latach_1883_1983.html (in Polish)

5. Morys-Twarowski M. Dwusetna rocznica odsieczy wiedeńskiej na Śląsku Cieszyńskim [The 200th anniversary of the defense of Vienna in Cieszyn Silesia]. 1683. *Na ratunek Europie. Udział Rzeczypospolitej i miejsce Cieszyna oraz Ziemi Cieszyńskiej w kampanii wiedeńskiej*. Eds. Idzi Panic, Dariusz Rolnik. Cieszyn, 2013. S. 105–110. (in Polish)
6. Mróz S. A. “Wystawa zabytków z czasów króla Jana III i jego wieku” – wielkie przedsięwzięcie w ramach krakowskich uroczystości dwusetnej rocznicy wiktorii wiedeńskiej [«Exhibition of monuments from the times of King John III and his century» – a great undertaking as part of the Krakow celebrations of the bicentenary of the Vienna Victory]. *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*. 2019. T. 146 (1). S. 81–99. DOI:10.4467/20844069PH.19.005.9569 (in Polish)
7. Ogłoszenie [Announcement]. *Szkola. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr 8. 24 lutego. S. 63. (in Polish)
8. Okólnik do wszystkich Rad szkolnych okręgowych [Circular to all District School Council's]. *Szkola. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr 35. 1 września. S. 273. (in Polish)
9. Piśmennictwo (Recenzje, zapiski literackie i bibliograficzne) [Writing (Reviews, literary and bibliographic notes)]. *Szkola. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr 17. 28 kwietnia. S. 134. (in Polish)
10. Piśmennictwo (Recenzje, zapiski literackie i bibliograficzne) [Writing (Reviews, literary and bibliographic notes)]. *Szkola. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr 8. 24 lutego. S. 62–63. (in Polish)
11. Rozmaitości krajowe i zagraniczne [Domestic and Foreign Miscellanea]. *Szkola. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 37 15 września. S. 206. (in Polish)
12. Sierżęga P. Obchody 200. rocznicy odsieczy wiedeńskiej w Galicji (1883 r.). *Galicja i jej dziedzictwo*. T. 17 [Celebration of the 200th anniversary of the Defense of Vienna in Galicia (1883). *Galicia and its Heritage*. Vol. 17]. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2002. 157 s. (in Polish)
13. Sobesciana [Sobesciana]. *Szkola. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr 18. 5 maja. S. 142. (in Polish)
14. Sobesciana [Sobesciana]. *Szkola. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr 23. 9 czerwca. S. 182. (in Polish)
15. Sobesciana [Sobesciana]. *Szkola. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr 26. 30 czerwca. S. 206. (in Polish)
16. Sobiesciana. Odezwa komitetu jubileuszowego [Sobiesciana. Appeal of the Jubilee Committee]. *Szkola. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr 25. 23 czerwca. S. 197–198. (in Polish)
17. Wiadomości potoczne z dziedziny szkolnictwa [Colloquial news from the field of education]. *Szkola. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr 36. 8 września. S. 287. (in Polish)
18. Widmann K. Kamienica królewska we Lwowie [Royal tenement house in Lviv]. *Szkola. Tygodnik pedagogiczny*. 1883. Nr. 37 15 września. S. 292–94. (in Polish)